

Lezingverslagen

Zeevogels langs de Groninger kust (23 september 2009)

Ruim 40 belangstellenden hadden de weg naar 't Vinkhuys weer gevonden voor een mooie lezing over zeevogel trek langs de Waddenkust van Groningen. Aan de hand van een fraaie serie foto's vertelden Martin Olthoff en Martijn Bot beurtelings over al het moois dat in de afgelopen jaren aan zeevogels langs is gevlogen. De voornaamste plek die besproken werd tijdens de lezing was Lauwersoog. Er wordt ook op andere plekken in de provincie over zee gekeken, met name in de Eemshaven, maar van Lauwersoog zijn meer gegevens bekend, wordt vaker en met meer vogelaars geteld (soms wel 25-30 man) en bovendien worden hier ondanks de moeilijke (weers)omstandigheden vaak nog heel aardige foto's gemaakt. De lezing begon met een uitleg over de omstandigheden in Lauwersoog. Het Wad voor

Lauwersoog heeft eigenlijk alles tegen voor een goede zeevogelplek: het is er ondiep (+/- 1,5 meter) en er liggen enkele grote wadplaten voor de kust die al snel droogvalen bij laag water ('echte' zeevogels houden nu eenmaal van diep water), bovendien ligt Schiermonnikoog in de volle lengte precies voor Lauwersoog en houdt dus veel zeevogels 'tegen'.

Een andere belangrijke factor is natuurlijk het weer. Langs de westkust is het bij (matige) winden van zuidwest tot noordwest vaak al prima zeevogels kijken. Bij Lauwersoog is echter alleen een noordwestenwind goed, die bovendien erg hard moet zijn (minimaal 6, maar 7-8 Bft. is beter) en bij voorkeur moet deze windrichting en windkracht ook nog enkele dagen aanhouden (de vogels moeten immers de Waddenzee op worden geblazen). Dit soort weersomstandigheden komt echter niet vaak voor en echt goede zeetrekdagen bij Lauwersoog zijn dan ook

Restaurette

Schierzicht

Haven 8a - Lauwersoog
Tel. 0591-349200 - Fax 0591-349443

KOFFIEDRINKEN

(2e kopje gratis!)

en tegelijk het
laatste vogelnieuws lezen in het

V OGEL- LOGBOEK

In het vogellogboek kunt u uw leuke
waarnemingen bijschrijven.
Tevens kunt u lezen of er nog iets leuks gezien
is door een collega-vogelaar.

Op deze manier blijft elke vogelaar op
de hoogte van

Het laatste vogelnieuws

ronduit zeldzaam te noemen.

Bij Lauwersoog kan op diverse plekken over zee gekeken worden. De voornaamste plekken zijn de sluizen en de haven, maar er wordt af en toe ook wel bij de Kustweg in de Marnewaard over zee gekeken. De sluizen hebben als voordeel de hoge positie boven het wateroppervlak waardoor vogels vaak goed te volgen (en te determineren) zijn en in de inham voor de sluizen blijven nog wel eens vogels pleisteren en die zijn dan vaak mooi te bekijken en te fotograferen. Een groot nadeel is echter het ijzeren hek boven op de dijk dat steeds hinderlijk in het telescoopbeeld te zien is. In de haven wordt gekeken vanachter enkele gebouwtjes op de dijk. Je zit hier veel lager, maar deze plek ligt verder in zee dan de sluizen waardoor de vogels soms erg dichtbij langsvliegen.

Na de uitgebreide inleiding ging de lezing verder met het bespreken van de verschil-

lende soorten vogels die gezien zijn. Van bijna elke soort waren wel een of meer foto's beschikbaar, op een enkele uitzondering na allemaal afkomstig uit Lauwersoog en omgeving.

Zeetrek bij Lauwersoog is altijd goed voor diverse soorten ganzen en eenden, zoals Kleine Rietgans en Rotgans (met daartussen regelmatig een Witbuik- en soms zelfs een Zwarte Rotgans), Zwarte en Grote Zee-eend, Middelste Zaagbek en IJseend (regelmatig t.p. in de haven). Steltlopers zijn vaak ook goed vertegenwoordigd, niet alleen algemene soorten als Kanoet en Bonte Strandloper, maar ook schaarsere en zeldzame soorten als Drieteen- en Paarse Strandloper en Grauwe en Rosse Franjepoot. Uiteraard worden ook veel soorten meeuwen en sterns gezien, met in hun kielzog alle soorten Jagers (meest Kleine Jager). In het verloop van de lezing werd duidelijk dat in vergelijking met de Noord-

Roeken en het hamsteren van walnoten en eikels (15 oktober 2009)

Als ik nu een Roek in een weiland zie, blijf ik even staan kijken. Laatst zag ik er een met een plukje gras in zijn snavel. Aha, dacht ik, daarmee dekt hij natuurlijk die noot af die hij zojuist verstopt heeft. Dankzij Jan Hulscher weet ik nu precies hoe dat in zijn werk gaat: een Roek komt aanvliegen met een noot of eikel in zijn snavel, landt in een weiland, legt de noot naast zich neer, maakt een gat, pakt de noot, stopt deze in het gat, geeft er nog een flinke klap op met zijn snavel en maakt het gat dicht. Komt er intussen een andere Roek met een noot aanvliegen, dan is er niets aan de hand.

Maar is dit een Roek zónder noot, dan gaat Roek nummer één op de loop met zijn buit en wacht tot Roek-zonder-noot uit de buurt is. Al sinds de jaren zestig doet Jan Hulscher onderzoek naar voedselgedrag van Scholeksters, na zijn pensionering ook van kraaiachtigen. Samen met Peter Driessen bestudeerde hij zoetwatermossels die bij het schonen van sloten op de oever terechtkomen en dan door Zwarte Kraaien worden gegeten. Zij vroegen zich af hoe deze mossels verdwijnen in de voedselketen. Bij het afstropen van baggerrichels in De Wolddeelen bij Sassenhein merkten zij lege walnotendoppen op, terwijl er geen walnotenboom te bekennen was. Toen zagen zij Roeken zitten boven in een walnotenboom

zee de relatief slechte omstandigheden bij Lauwersoog ervoor zorgen dat de grote aantallen zeevogels en de 'echte' zeevogels zoals (pijl)stormvogels, stormvogeltjes en alkachtigen behoorlijk zeldzaam zijn op de Waddenzee. Roodkeelduiker, Noordse Stormvogels, Jan-van-genten en Drieteenmeeuwen worden meestal wel gezien maar in (heel) lage aantallen (niet te vergelijken met de 'stromen' op de Noordzee). Parelduiker en vooral IJsduiker zijn al veel zeldzamer. Zee-koet wordt nog regelmatig gezien, maar Alk en Papegaaiduiker zijn zeldzaam en 'pijlen' en 'Stovjes' verschijnen alleen tijdens zeer uitzonderlijke (weers)omstandigheden (bijvoorbeeld invasies van Noordse Pijlstormvogels in september 2004 en Stormvogeltjes in november 2006 en 2007).

Ondanks deze beperkingen heeft Lauwersoog echter ook een paar voordelen. In de juiste tijd van het jaar kunnen onder de

juiste omstandigheden bepaalde soorten ineens in behoorlijke aantallen opduiken. Zo worden in september vaak specialiteiten als Vaal Stormvogeltje, Kleinste Jager en Vorkstaartmeeuw gezien, terwijl november vaak goed is voor Rosse Franjepoot en Kleine Alk. Deze soorten zijn gevoelig voor verdrifting en worden dan vlak onder de kust gezien. Bij Lauwersoog komen deze vogels vaak erg dichtbij langs gevlogen (of blijven zelfs ter plaatse) en kunnen dan goed bestudeerd worden. Het is dan ook een van de beste plekken van Nederland om deze soorten te zien.

De vele fraaie foto's getuigen ervan dat er ook op zeevogelgebied genoeg te beleven valt op de Waddenzee.

Willem-Jan Fontijn

aan de Westersedrift in Haren. Zij namen waar dat Roeken probeerden de noten uit de bolster te trekken en daarbij zelfs achteruit vlogen. Er werden resten van bolsters op het veld gevonden, met afdrukken van snavels. Jan en Peter begonnen zich af te vragen wat hier de functie van is en welke rol dit speelt in de ecologie van de Roek. Er bleek nauwelijks literatuur over te bestaan. Een nieuw driejarig onderzoek was geboren. Jan nam de achttien toehoorders op deze avond, ingeleid door Leon Peters, stap voor stap mee in zijn zoektocht naar antwoorden. De hamvraag: hoeveel dagporties verzamelen de Roeken op basis van één Roek? Om dit te kunnen beantwoorden, moet je weten hoeveel gram doppen er op het stu-

dieterrein ligt. En hoe kom je dan van grammen doppen naar aantallen walnoten en eikels? Iedere vraag roept weer een nieuwe vraag op.

Peter en Jan begonnen met het in kaart brengen van hun onderzoeksgebied; zij beletterden de weilanden (15 ha) en nummerden de baggerichels (335 m²). Daarna werd nauwgezet en meter voor meter de grond afgespeurd naar walnoot- en eikelresten. Dat maakte op mij enorme indruk: de volharding van deze mannen om dit precieze zoekwerk uren achter elkaar en vervolgens dagen en weken lang vol te houden. Wat een gedrevenheid en vertrouwen. Mooi! We hebben zeker het hele Pieterpad gelopen, zei Jan. Het leverde 'zakken vol troep'

FOTO: GERDA FRILLING

op. Alles werd uitgezocht, schoon gemaakt, geadministreerd, geordend, gemeten en gewogen. Hoopjes restmateriaal werden, tot in de slaapkamer van het echtpaar Hulscher, te drogen gelegd. Jan toonde schitterende foto's van walnoten en restjes eikels. Ik vond deze foto's ware kunst, wetenschap en kunst gaan hier samen. Walnootdoppen werden onderverdeeld in: 1) lege hele (van halve) doppen, 2) opengehakte doppen en 3) weinig aangepikte doppen. De verschillende doppen vertelden de onderzoekers wanneer in het seizoen ze gegeten zijn. Meer dan 2000 halve walnoten werden gemeten op hoogte en dikte. Het gemiddelde volume van een hele noot: $26,6 \text{ cm}^3$.

Hoeveel weegt een dop van dit volume noot? Dat is 2,17 gram. Een hele noot weegt dan 4,35 gram (een kind kan de was doen...). Kom je uit bij $23.694 \text{ gram} : 4,35 \text{ gram} = 5451$ hele noten.

Bij de eikels was het wat lastiger door de kleinere stukjes die gevonden waren. Volgende vraag: bij welk gemiddeld volume behoren onze eikeldoppen? Jan ging uit van 3,25 gram vers gewicht (vgl. Bossema). Van 138 verse Harense eikels zijn er willekeurig 60 gemeten op volume en bepaald op vers gewicht. Uitkomst: $5,93 \text{ cm}^3$. Hoeveel gram dop heeft een eikel van dit volume? Uitkomst: 0,332 gram dopgewicht. Helaas ben ik de weg van deze rekensom kwijt, waarvoor mijn excuus (alfatype).

Hoeveel Roeken zitten er in het gebied? De beesten kwamen uit de bebouwde kom van Haren. Zeker twee dagen werd om de vijf minuten genoteerd hoeveel Roeken er werden gezien, op de grond of aan komen vliegend. Jan en Peter kwamen tot de conclusie dat maximaal 44 Roeken verantwoordelijk waren voor de in het studiegebied verstopte noten en eikels. Over het hele seizoen worden er dan per Roek 124 walnoten en 260 eikels gegeten. Hoeveel dagporties zijn dat? Daarvoor moet je eerst weten hoeveel energie een Roek per dag verbruikt: 580 kilojoule (uit Engels onderzoek en uit ervaring van Jan). Het vleesgewicht van één gram walnotenvlees is 27,57 kJ en van één gram eikelvlees 18,70 kJ. De laatste som uit dit

verhaal: $124 \text{ noten} + 260 \text{ eikels omgerekend tot } \pm 12.000 \text{ kJ} : 580 \text{ kJ} = 21 \text{ dagporties}$.

En hiermee is dan aangetoond dat een Roek gemiddeld 21 dagporties eet.

Zo serieus als het onderzoek aangepakt werd, zo humoristisch waren de ondertitels bij de overigens zeer fraaie foto's: dit is juf-frouw Roek, wel een grote snavel, pa geeft hapjes aan ma ... En als afsluiting van de lezing: geloof niet alles wat hij zegt ... Zeer degelijk onderzoek, op smaak gebracht met een korreltje zout.

Er bleef nog tijd over voor vragen: hoe vinden de Roeken hun noten terug? Jan: dat blijft nog raadselachtig. Er is onderzoek naar gedaan met Gaaien (Bossema) waarbij is aangetoond dat een Gaai visueel de plek kan herkennen. Jan denkt dat ook een Roek elke plek, want meerdere verstopplaatsen, in zijn kop heeft. Een Roek verstopt vaker iets bij een lijnstructuur, zoals een bagger-rikel. Speelt reuk misschien een rol? Vogels hebben kleine reukhersens, wel smaak. Gebruiken de Roeken wellicht nog andere weilanden? Jan: dat is mogelijk, we hebben ze door zien vliegen. Zijn het Roeken uit de kolonie in het Quintusbos in Glimmen? Jan: dat is zeer aannemelijk. Vroeger was de Roek een heel algemene trekker; komen hier noordelijke Roeken overwinteren? Jan: er worden nu en dan Roeken geteld bij de telpost, met name in oktober en in april als ze weer teruggaan.

Er worden Roeken gezien die naar het westen vliegen. Hoe ver ze gaan is niet bekend. Egbert Boekema heeft in een winters Berlijn erg veel Roeken waargenomen. Roeken zijn verstoringsgevoelig en je zult ze ook niet snel op de grond in de bebouwde kom zien. Roekenkolonies verschuiven, gaan op drift, nu eens hier, dan weer daar. Ze worden ook nogal eens verplaatst met behulp van kunstnesten. Of ze nestelen zich naast de snelweg. Die Roeken toch ...

Met dank aan Jan Hulscher voor een interessante en goed verteerbare avond.

Maricée Ten Bosch